

Олександр Левко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРЕЦЕДЕНТНІ ОДИНИЦІ В УКРАЇНСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ МЕДІА У СВІТЛІ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ДИСКРЕДИТАЦІЇ

Precedent Units in Ukrainian Religious Media in the Light of Communicative Discrediting Strategy

ABSTRACT: The article presents a pragmatic analysis of precedent units in Ukrainian religious media discourse based on the publications from websites “RISU”, “Religion in Ukraine”, “The Catholic Observer” for the period 2014 to 2016. The sample comprises analytical articles and interviews focused on inter-confessional relations, Catholic-Orthodox dialogue and interfaith dialogue in general. It has been found that precedent units, as verbal equivalents of precedent phenomena, play a crucial role in exerting a persuasive influence upon one’s audience, particularly in terms of verbal aggression within the communicative discrediting strategy. This type of verbal aggression is implemented via the verbal tactics of taunting, mocking, accusation, indirect insult, criticism, defamation through negatively-marked comparison, and irony. Based on our data, references to precedent phenomena correlate with an author’s intentions of swaying the readers’ opinion on controversial issues in interfaith relations along with undermining the authority of representatives of other confessions by associating their deeds and words with negatively marked precedent names, phrases, texts and situations. It is argued that precedent units subjected to structural transformations in the text (such as truncation and extension) represent a particularly potent way of discrediting one’s opponent in the context of religious media discourse.

KEYWORDS: precedent unit, discrediting strategy, verbal tactics, religious media discourse, inter-confessional relations

Сфера міжконфесійних відносин у сучасній Україні з початку дев’яностих рр. ХХ ст. була позначена палкими дискусіями та словесними баталіями. І хоча останнім часом лунають заяви про готовність до діалогу між різними християнськими конфесіями, однак релігійні медіатексти на рівні мовних засобів, авторської інтенції, комунікативних стратегій і мовленнєвих тактик часто спростовують їх. Особливо гострою та емоційно насиченою міжконфесійна полеміка стала після Революції гідності та початку військових подій на Сході України у 2014 р. Широкого резонансу в релігійних ЗМІ України та їх неодно-

значного висвітлення представниками різних конфесій набули важливі події релігійного життя у світі, зокрема зустріч Папи Римського Франциска з патріархом РПЦ Кирилом 12 лютого 2016 р. і Всеправославний собор на о. Крит 17-26 червня 2016 р.

Медіатексти в міжконфесійному сегменті релігійно-інформаційного простору зазвичай позначені прагматичною спрямованістю та широким застосуванням як аргументативних, так і маніпулятивно-сугестивних стратегій, що передбачають мовленнєвий вплив на аудиторію¹. Комунікативні стратегії першого виду апелюють до розумового начала реципієнта, базуючись на аргументації думок, натомість стратегії іншого виду – до емоційного начала, маніпулюючи свідомістю аудиторії через емоційне співпереживання з автором, що зумовлює довіру до автора та погодження з ним².

Комунікативні стратегії реалізуються завдяки застосуванню тактик, що, зі свого боку, складаються з комунікативних ходів. Одним із продуктивних комунікативних ходів, завдяки якому реалізується мовленнєвий вплив на аудиторію в релігійних інтернет-ЗМІ, є апеляція до прецедентних феноменів у тексті. Прецедентність у лінгвістиці є одним з виявів інтертекстуальності, що розуміється як «діалогічний зв'язок тексту в семиотичному універсумі з попередніми текстами»³. Теорія інтертекстуальності постала у працях Юлії Крістєвої та отримала подальший розвиток у розвідках Ролана Барта, Мішеля Ріффатера, Наталі П'єге-Гро та інших⁴. У лінгвістиці теорія прецедентності засновується на дороб-

¹ Про мовленнєвий вплив у медійному дискурсі див.: F. Menz, *Manipulation strategies in newspapers: a program for critical linguistics*, [in:] R. Wodak (ed.), *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*, Amsterdam, Philadelphia 1989; M. Parenti, *Methods of media manipulation*, [in:] C. Jensen, *20 years of Censored News*, New York 1997, p. 27-32; C. Hart, *Argumentation meets adapted cognition: manipulation in media discourse on immigration*, "Journal of Pragmatics" 2013, № 59 (B), p. 200-209; A. O'Keefe, *Media and Discourse Analysis*, [in:] J. Gee, M. Handford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, London 2011, p. 441-454; T.A. Van Dijk, *How Globo media manipulated the impeachment of Brazilian President Dilma Rousseff*, "Discourse & Communication" 2017, № 11 (2), p. 199-229.

² Детальніше див. T.A. Van Dijk, *Discourse, Power and Access*, [in:] *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, London 1996, p. 84-104; T.A. Van Dijk, *Discourse and manipulation*, "Discourse & Society" 2006, № 17 (3), p. 359-383; D. Maillat, S. Oswald, *Constraining context: A pragmatic account of cognitive manipulation*, [in:] C. Hart (ed.), *Critical discourse studies in context and cognition*, Amsterdam 2001, p. 65-80; M. Reisigl, R. Wodak, *Discourse and discrimination. Rhetorics of racism and Antisemitism*, London 2001; D. Maillat, S. Oswald, *Biases and constraints in communication: Argumentation, persuasion and manipulation*, "Journal of Pragmatics" 2013, 59 (B), p. 137-140.

³ О.О. Селіванова, *Лінгвістична енциклопедія*, Полтава 2010, с. 210.

⁴ Детальніше див. J. Kristeva, *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman*, „Critique” 1967, № 23 (239), p. 438-465; M. Riffaterre, *La trace de l'intertexte*, „La Pensée: Revue du rationalisme moderne” 1980, № 215, p. 4-18; Р. Барт, *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*, сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова, Москва 1989; Н. П'єге-Гро, *Введение в теорию интертекстуальности*, пер. с фр. Г.К. Косикова, В.Ю. Лукасик, Б.П. Нарумова, Москва 2008.

ку Юрія Караулова, який увів термін «прецедентний текст» на позначення широко відомих у певному суспільстві текстів, що водночас є важливими і значущими для певної особистості в когнітивному й емоційному планах та до яких вона найчастіше звертається у своїй мовленнєвій діяльності⁵. Подальшого розвитку теорія прецедентних феноменів отримала в працях Дмитра Гудкова, Ірини Захаренко, Вікторії Красних, Віталія Костомарова, Наталії Бурвікової, Ганни Ситар, Руслана Чорновола-Ткаченка, Олени Селіванової, Оксани Найдюк, Інни Сахарук (Богданової), Тетяни Космеди, Наталії Піддубної, Алли Берестової, Анастасії Синиці (Петренко)⁶. В. Красних виокремила серед прецедентних феноменів два різновиди: вербальні (прецедентне ім'я і прецедентне висловлювання) і вербалізовані (прецедентний текст і прецедентна ситуація)⁷. Вербальні прецедентні феномени використовуються в мовній діяльності певної особистості, як правило, повністю або зазнають незначних трансформацій, проте вербалізовані – лише семіотично у вигляді алюзій або цитат. Під прецедентними одиницями ми розуміємо введені в дискурс мовної особистості прецедентні феномени повністю, трансформовано або семіотично у вигляді алюзій і ремі-

⁵ Ю.Н. Караулов, *Русский язык и языковая личность*, Москва 1987, с. 216.

⁶ В.Г. Костомаров, Н.Д. Бурвікова, *Как тексты становятся прецедентными*, «Русский язык за рубежом» 1994, № 1, с. 73-76; Д.Б. Гудков, *Прецедентные имена и парадигма социального поведения*, [в:] *Лингвистические и лингводидактические проблемы коммуникации*, Москва 1996, с. 58-69; Д.В. Багаева, Д.Б. Гудков, И.В. Захаренко, В.В. Красных, *Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний*, «Вестник Московского университета. Серия 9: Филология» 1997, № 4, с. 106-118; И.В. Захаренко, *Прецедентные высказывания и их функционирование в тексте*, [в:] *Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации*, Москва 1997, с. 92-99; И.В. Захаренко, В.В. Красных, Д.Б. Гудков, Д.В. Багаева, *Прецедентное высказывание и прецедентное имя как символы прецедентных феноменов*, [в:] *Язык, сознание, коммуникация*, Москва 1997, с. 82-103. Г.В. Ситар, *Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени: зони перетину*, «Лінгвістичні студії» 2006, Вип. 31, с. 20-25; Р.С. Чорнол-Ткаченко, *Прецедентний текст як підгрунтя інтертекстуальності*, Харків 2008; О.О. Селіванова, *Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови)*, [в:] *Філологічні студії*, Харків 2009, с. 129-139; О.В. Найдюк, *Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04, Київ 2009; І. Сахарук, *Типологія прецедентних феноменів у сучасному українському дискурсі*, «Лінгвістичні студії» 2011, вип. 23, с. 197-203; Т. Космеда, О. Халіман, *Явище прецедентності в аспекті граматики оцінки (на прикладі аналізу граматичного значення минулого часу)*, «Лінгвістичні студії» 2013, вип. 26, с. 36-40; А.А. Берестова, *Релігійна прецедентність у мові української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, 10.02.01, Харків 2016; Н. Піддубна, *Прецедентні релігійні імена в ego-текстах Тараса Шевченка*, «Лінгвістичні студії» 2017, вип. 6, с. 148-156; А.С. Синиця, *До питання розрізнення інтертекстуальності та прецедентності*, [в:] *Ucrainica VIII: Současná Ukrajínistika: Problémy jazyka, literatury a kultury*, Olomouc 2018, с. 130-136.

⁷ В.В. Красных, *Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований*, [в:] *Язык, сознание, коммуникация*, Москва 1997, с. 5-10.

нісценцій. Термінологічними відповідниками прецедентних одиниць в американській і західноєвропейській лінгвістиці, за визначенням І. Сахарук, є терміни **allusions, catchphrases, fixed expressions, idiomatic phrases, quotations, winged words, widespread idioms**⁸.

У сучасній лінгвістиці досліджувалося явище прецедентності в політичному, рекламному та медійному дискурсах. Відтак було охарактеризовано явище прецедентності й інтертекстуальності в сучасній українській пресі та інтернет-ЗМІ⁹, проаналізовано функціонування прецедентних одиниць у заголовках публіцистичних і рекламних текстів¹⁰, встановлено сфери-джерела прецедентних одиниць у друкованих ЗМІ¹¹, проаналізовано особливості рецепції прецедентних одиниць

⁸ I.V. Sakharuk, *Status of Precedent Units in the System of Intertextual Means of Contemporary Ukrainian Media Discourse*, „Jazykovedný Časopis” 2015, № 66 (2), p. 132. [Усі вирізнення у тексті жирним шрифтом зробив автор статті (О. Л.).]

⁹ О.К. Рябініна, *Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект: дис ... канд. філол. наук*, Харків 2007; О.А. Ільченко, *Інтертекстуальність і прецедентність в україномовних ЗМІ початку XXI ст. (на матеріалі метафоричних словосполучень)*, «Лінгвістичні дослідження» 2013, вип. 35, с. 155-160; О.А. Левченко, *Інтертекстуальність українського інтернет-дискурсу пореволюційного періоду*, [в:] Людина. *Комп'ютер. Комунікація*, Львів 2015, с. 60-65; М. Борщ, *Прецедентні феномени в текстах електронних ЗМІ*, «Філологічні студії» 2016, вип. 7, с. 23-26.

¹⁰ Н.В. Кондратенко, *Прецедентні компоненти в заголовках публіцистичних текстів (на матеріалі газетних статей)*, «Мова і культура» 2004, вип. 7 (IV/1), с. 162-166; Т.В. Крутько, *Прецедентні феномени у текстах англomовної реклами (на матеріалі банерної реклами)*, «Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи» 2011, № 5, с. 190-197; Н.О. Сунько, *Інтертекстуальність та прецедентність як репрезентанти публіцистичного дискурсу (на матеріалі заголовків англomовних статей)*, «Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки» 2011, вип. 58, с. 208-212; А.С. Петренко, *Фразеологічні прецедентні феномени у сучасних газетних заголовках як засоби виявлення мовно-культурного коду нації*, «Мова і культура» 2019, вип. 22 (III), с. 245-252; А.А. Адзинова, *Явление прецедентности в заглавиях креолизованных текстов (на материале языка гляцевых журналов)*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук 10.02.01 – русский язык, Майкоп 2007; И.П. Зырянова, *Прагматический потенциал прецедентных феноменов в заголовках британской прессы*, «Известия Уральского государственного университета. Серия 1: Вопросы образования, науки и культуры» 2010, № 1 (71), с. 73-78.

¹¹ І.В. Сахарук, *Сфери-джерела прецедентності в текстах українських друкованих ЗМІ*, «Лінгвістичні студії» 2012, вип. 25, с. 162-167; А.С. Петренко, *Історія як сфера-джерело прецедентних феноменів у мові українських ЗМК*, [в:] *Ucrainica VIII: Současná Ukrajínistika: Problémy jazyka, literatury a kultury*, Olomouc, 2020, с. 160-166; М.И. Косарев, *Прецедентные феномены со сферой-источником «Кино» в печатных СМИ Германии*, „Известия Уральского государственного университета. Серия 1: Вопросы образования, науки и культуры” 2007, № 50 (21), с. 109-115; О.С. Боярских, *Прецедентные феномены со сферой-источником «Литература» в дискурсе российских печатных СМИ (2004-2007 гг.)*. Диссертация на соискание степени кандидата филологических наук: 10.02.01 – русский язык, Нижний Тагил 2008; Л.В. Быкова, *Сферы-источники прецедентных феноменов, связанных с немецкой культурой, в российских СМИ*, «Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена» 2009,

читачем¹², досліджено функції прецедентних феноменів у різних типах дискурсів¹³, визначено типи трансформацій прецедентних феноменів у медіадискурсі¹⁴. Також у сучасному мовознавстві було проаналізовано функціонування прецедентних феноменів у релігійному дискурсі¹⁵. У царині дослідження біблійних прецедентних феноменів зазначмо фундаментальні монографії Оксани Дзери¹⁶ та Н. Піддубної¹⁷. Було також встановлено, що в політичному й медійному дискурсах прецедентні одиниці здебільшого вживаються з метою мовленнєвого впливу на реципієнта¹⁸. Вважаємо, що в релігійних інтернет-ЗМІ в міжкон-

№ 101, с. 131-135; Л.В. Быкова, С.В. Елисеєва, *Прецедентные феномены, восходящие к немецкой и французской культуре, в современной российской прессе*, «Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика» 2009, № 25 (158), с. 83-87.

¹² О.С. Боярских, *Прецедентное высказывание в газетном тексте: особенности читательского восприятия*, «Политическая лингвистика» 2007, № 21, с. 65-69.

¹³ І. Sakharuk, *Functions of Precedent Phenomena in Ukrainian Printed Media Texts*, «Лінгвокомп'ютерні дослідження» 2012, № 5, с. 106-109; Д. Сизонов, *Фразеологічні інновації української мови в медіалінгвістичному висвітленні*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 2018, № 63 (2), с. 333-346; Т.Е. Постнова, *Прецедентные тексты в печатной рекламе*, «Вестник МГУ» 2001, № 2, с. 106-115; Н.В. Немирова, *Прецедентность и интертекстуальность политического дискурса*, «Лингвистика: бюллетень Уральского лингвистического общества» 2003, № 11, с. 153-157; О.А. Ворожцова, А.Б. Зайцева, *Прецедентные имена в российской и американской печати*, «Известия Уральского Государственного Университета. Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры» 2006, № 45 (20), с. 222-229.

¹⁴ Ф.Г. Самигулина, *Специфика функционирования модифицированных прецедентных высказываний в современном рекламном дискурсе*, [в:] *Славянские языки и современные средства массовой коммуникации*, Москва 2009, с. 316-317.

¹⁵ О.В. Ляшко, *Стилистичний аспект прецедентних феноменів у православній проповіді*, «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія» 2018, 33 (1), с. 164-168. Н. Піддубна, *Прецедентні оніми як інтердискурсивний елемент сучасної української проповіді*, «Волинь філологічна: текст і контекст» 2013, вип. 15, с. 248-256; Е.В. Бобырева, *Прецедентные высказывания религиозного дискурса*, «Известия ВГПУ» 2007, № 2, с. 3-6; Ю.В. Романченко, *Прецедентность в немецкоязычном религиозном дискурсе (на материале типа текста «календарь верующего» („Andachtsbuch”))*, «Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика» 2008, № 3, с. 130-135; М.В. Шибяев, *Манипулятивное использование прецедентных текстов в религиозном дискурсе*, «Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева» 2013, № 3, с. 280-284.

¹⁶ О. Дзера, *Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст*, Львів 2017.

¹⁷ Н.В. Піддубна, *Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.)*, Харків 2019.

¹⁸ Детальніше див.: Ю.М. Великорода, *Маніпулятивна функція прецедентних феноменів в американському медіа дискурсі (на матеріалі статей із журналів «Time» та «Newsweek»)*, «Наукові записки Національного університету „Острозька академія”, Серія: Філологічна» 2010, № 16, с. 34-42; І.В. Сахарук, *Маніпулятивна функція прецедентних феноменів у текстах українських друкованих ЗМІ*, «Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки» 2013, № 7 (260), с. 129-136; І.В. Сахарук, *Прецедентні одиниці як засіб реалізації сугестії в українському*

фесійній сфері спостерігається схожа ситуація, адже апеляція до емоційно маркованих прецедентних феноменів підпорядковується інтенціям автора вплинути на думку читача стосовно гострих питань міжцерковних відносин.

Мета цього дослідження – проаналізувати вживання прецедентних одиниць у текстах релігійних інтернет-ЗМІ та визначити їх потенціал для реалізації комунікативної стратегії дискредитації в релігійному медіадискурсі. Ґрунтуючись на визначеннях дискурсу Ніни Арутюнової і Тена ван Дейка¹⁹, під релігійним медіадискурсом ми розуміємо усний чи писемний текст у релігійних ЗМІ у сукупності з усіма вербальними й невербальними чинниками, що відображає певну комунікативну подію в певному часопросторовому контексті. Комунікативну стратегію дискредитації визначаємо як «мовленнєву гру на зниження», як сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на підрив довіри до певних осіб, зниження їх авторитету в очах аудиторії та формування негативного уявлення про них²⁰.

Дослідження проводилося на матеріалі публікацій релігійних сайтів «РІСУ», «Релігія в Україні», «Католицький оглядач» за 2014-2016 рр. Часовий проміжок публікацій визначений подіями на Майдані у 2014 році та Критським собором у 2016 р. з огляду на їх вплив на події церковного життя та їх активне обговорення в релігійних інтернет-ЗМІ. У вибірку ввійшли аналітичні статті та інтерв'ю, темою яких були міжконфесійні відносини, католицько-православний діалог, взаємодія Церков в Україні. Об'єм вибірки становить 110 текстових фрагментів, у яких було виявлено 153 прецедентні одиниці.

медійному дискурсі, «Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету» 2015, № 13, с. 337-345; Н.Д. Арутюнова, *Дискурс*, [в:] В.Н. Ярцева (ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва 1990.

¹⁹ Н.Д. Арутюнова, *Дискурс*, [в:] В.Н. Ярцева (ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва 1990, с. 136-137; Т.А. Van Dijk, *Ideology. A Multidisciplinary Approach*, London 1998, p. 193-194.

²⁰ Детальніше про комунікативну стратегію дискредитації як одну з головних стратегій мовленнєвого впливу див.: О.С. Иссерс, *Паши-«Мерседес» или речевая стратегия дискредитации*, «Вестник Омского университета» 1997, № 2, [в:] <http://www.omsu.omskreg.ru/vestnik/articles/y1997-i2/a051/article.html> (23.09.2016); А.В. Карякин, *Стратегия дискредитации как способ реализации речевой агрессии*, «Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание» 2009, № 2, с. 163-167; З.С. Хабекирова, *Стратегия дискредитации и приемы ее реализации в политическом дискурсе демократической оппозиции*, «Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение» 2011, № 2, [в:] <http://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-diskreditatsii-i-priemy-ee-realizatsii-v-politicheskom-diskurse-demokraticheskoy-oppozitsii> (23.09.2016); Э.Н. Егорова, *Речевая агрессия и стратегия дискредитации (на примере анализа газетных публикаций)*, «Язык и текст» 2015, № 2 (3), с. 69-75; А.П. Крячкова, *Реализация стратегии дискредитации оппонента в политическом дискурсе Германии*, «Вестник МГИМО-Университета» 2015, № 3 (42), с. 157-161; Ю. Судус, *Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в дискурсі дипломатів США*, «East European Journal of Psycholinguistics», № 5 (1), с. 70-82.

У результаті дослідження було встановлено, що найпоширенішими прецедентними феноменами, до яких відбувається апеляція в міжконфесійному релігійному дискурсі, є такі:

1) прецедентні імена: **Беніто Муссоліні, Петро Перший, Петро Могила, Йосип Сталін, Адольф Гітлер;**

2) прецедентні висловлювання: **соломонове рішення, «руський мир», «духовні скріпи», Кримнаш, всі дороги ведуть до Риму, п'ята колона Москви;**

3) прецедентні ситуації: події на Майдані в Києві 2014 року, події розколу в українському православ'ї 1992 року (часто актуалізуються в текстах однієї зі сторін у вигляді прецедентної одиниці «**філаретівський розкол**»);

4) прецедентні тексти: Біблія (як правило, цитати з біблійних книг, що вживаються з метою аргументації в межах стратегії апеляції до авторитету), художня література.

Аналіз текстових фрагментів аналітичних статей та інтерв'ю міжконфесійної релігійної тематики засвідчив, що прецедентні імена та висловлювання часто зазнають трансформацій у тексті з метою їх емоціоналізації та більшого впливу на свідомість читача. Цей вплив здійснюється завдяки апеляції автора до емоційно навантаженого прецедентного феномену з метою його асоціювання у свідомості читача з особами чи подіями, про які йдеться в медійному тексті²¹. Як зазначають дослідники, трансформовані прецедентні одиниці мають набагато більший маніпулятивно-сугестивний потенціал, ніж звичайні прецедентні одиниці²². До поширених трансформацій вербальних прецедентних феноменів у міжконфесійному релігійному медіадискурсі можна віднести такі²³:

1. Уживання прецедентного імені в множині (як правило, з малої літери), що створює ефект негативно маркованої номінації, наприклад:

Чекатимемо реальних кроків від Патріарха Кирила задля припинення війни в Україні. Для початку він міг би попросити Володимира Путіна припинити постачати зброю, відкликати своїх військових, а заодно і **всіх „гіві”** з **„мото-роллами”**²⁴ з території України²⁵.

²¹ І.В. Богданова, *Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст.*, Вінниця 2016, с. 135; О. Левко, *Прецедентні одиниці як засоби маніпуляції в українському релігійному медіадискурсі: психолінгвістичний вимір*, "Psycholinguistics" 2020, № 28 (2), с. 106.

²² І.В. Сахарук, *Прецедентні одиниці...*, с. 343; Ю.М. Великорода, *Маніпулятивна функція...*, с. 38.

²³ Детальніше про типи трансформацій прецедентних одиниць див. О. Левко, *Прецедентні одиниці...*, с. 107-109.

²⁴ «Гіві» – Михайл С. Толстих, командир батальйону «Сомалі», воював з українськими військами на стороні сепаратистської ДНР (Донецька народна республіка). «Моторола» – Арсен С. Павлов, громадянин Російської Федерації, командир батальйону «Спарта», воював з українськими військами на стороні сепаратистської ДНР.

²⁵ А. Бабинський, *Крізь кубинський дим. Думки стосовно спільної Декларації Папи Франциска і Патріарха Кирила*, [в:] https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/62512 (13.02.2016).

Уживаючи в множині та з малої літери псевдоніми терористів, які діяли на Сході України в 2014-2016 рр., автор медійного тексту висловлює зневагу до них і створює негативний колективний образ їх ідеологічних соратників. Негативні конотації, що виникають унаслідок трансформації цих прецедентних імен, опосередковано переносяться також на Патріарха РПЦ, який критикується за мовчання в цій ситуації. Відтак можна констатувати інтенцію автора звинуватити Патріарха Кирила в бездіяльності й мовчазній підтримці військової агресії проти України, що дискредитує РПЦ у міжконфесійних відносинах.

2. Уживання неповного прецедентного імені в сполученні з емоційно забарвленою або зниженою лексикою, наприклад: «Однак, згідно з принципами **дядька Муссоліні**, таке втручання може бути опротестоване Московським Патріархатом як публічно, так і приватно»²⁶.

Автор вище наведеного фрагменту навіює читачеві зневажливе ставлення до Московського Патріархату через знижене та негативно марковане згадування Беніто Муссоліні, мовляв, РПЦ керується його принципами.

3. Заміна компонента прецедентного висловлювання на інший зі збереженням структури оригіналу, що дає змогу авторові вибудувати з читачем інтелектуальну гру впізнавання першоджерела, наприклад: «І російські ЗМІ відразу ж зарясніли тріумфальними заголовками: «Папа почепив георгіївську стрічку!» Словом, ви зрозуміли: „**Римнаш!**”; Отже, виникла потреба якось вирішувати загрозу глобального розколу, навислого над РПЦ. Один із шляхів – „**Папанаш**”»²⁷.

У гаслах «Римнаш» і «Папанаш», безумовно, проглядається політична ідеологема «Кримнаш», що набула популярності в Росії під час військової агресії проти України й анексії Криму в 2014 р. Прецедентне висловлювання «Кримнаш» уживалося в російському політичному й медійному дискурсах з метою виправдати анексію Криму і навіяти думку про його територіальну належність Росії. Автор наведеної публікації, апелюючи до цього прецедентного феномену та видозмінюючи його у тексті, висміює дії російських дипломатів під час зустрічі з Римським Папою Франциском та іронізує з причеплення георгіївської стрічки на Папу як своєрідного «мічення» території й заяви про ідеологічний вплив на Католицьку церкву в геополітичних іграх.

4. Усічене вживання прецедентного висловлювання, наприклад: «Кремль щиро вважає 9 травня майже ідеальною і безальтернативною **скріпою** для всіх своїх підданих – як світських, так і церковних»²⁸.

За словом «скріпи» в наведеному прикладі впізнається оригінальний варіант ідеологеми «духовні скріпи» як прецедентного висловлювання В. Путіна, що

²⁶ А. Бабинський, *Православний собор як спроба реставрації*, [в:] https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/63834 (29.06.2016).

²⁷ Т. Деркач, *Omnes viae Romam ducunt*, [в:] https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/tderkach_column/63332 (07.05.2016).

²⁸ Там само.

набуло популярності в політичному й релігійному дискурсі після Звернення президента Росії до Федеральних зборів 12 грудня 2012 р. Прецедентне висловлювання «духовні скріпи» почало активно використовуватися в промовах і проповідях Патріарха Кирила на позначення цінностей, що об'єднують українців, росіян і білорусів довкола РПЦ і Росії, а також пропагованої ним ідеологеми «руського миру». Використовуючи усічену прецедентну одиницю, автор публікації дискредитує церковну і світську політику Росії щодо встановлення домінування над сусідніми державами й намагання маніпулювати внеском кожного народу в перемозі над фашизмом у Другій світовій війні.

5. Розширення прецедентного висловлювання за допомогою слова, яке змінює контекст висловлювання, наприклад:

Найголовніше питання: чому Папа? Як так сталося, що *realpolitic* так наполегливо раптом завела **всі російські дороги до Рима?**; Хоча патріарх Філарет за його власними словами уже майже півстоліття активно бере участь в екуменічному русі, є так би мовити **старим екуменічним лисом**, однак досі в нього на жаль бракувало волі чи здібного в богословському відношенні оточення, щоб передати своє непідробне натхнення екуменізмом власній Церкві²⁹.

У першому прикладі відбувається розширення відомої латинської сентенції *omnes viae Romam ducunt* («Усі дороги ведуть у Рим»), у другому – українського фразеологізму «старий лис», що створює ефект іронії.

У результаті аналізу текстової вибірки з аналітичних статей та інтерв'ю міжконфесійної тематики доходимо висновку, що більшість прецедентних одиниць у досліджуваному матеріалі використовуються в межах комунікативної стратегії дискредитації. Хоча вона більшою мірою властива для політичного дискурсу, але, як виявило дослідження, є водночас однією з базових у міжконфесійному релігійному дискурсі українськомовних інтернет-ЗМІ. Стратегія дискредитації реалізується за допомогою мовленнєвих тактик знущання, висміювання, звинувачення, непрямой образи, критики, приниження через порівняння, іронії тощо³⁰. Кожна тактика має свій арсенал засобів, проте попри їх розмаїття більшість зазначених тактик використовують комунікативний хід уведення прецедентних одиниць.

Комунікативний хід уведення прецедентних одиниць має значний потенціал у межах **тактики знущання**. Автори публікацій досягають реалізації цієї тактики, уживаючи емоційно навантажені прецедентні одиниці, що зазнають трансформацій у тексті. Наприклад, прецедентне висловлювання *non est tam ater diabolus ac pingitur* («Не такий страшний диявол, як його малюють») уживається зі зміною компонента *diabolus* на *uniatu* з метою знущання з УГКЦ:

²⁹ Там само.

³⁰ О.С. Иссерс, *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*, Москва 2003, с. 160-176.

Згідно з серйозними соціологічними опитуваннями про конфесійну приналежність громадян України, УГКЦ, до якої не належить навіть десятої частини населення нашої держави, і справді є порівняно „невелика регіональна церковна структура”, котру щодо кількості вірян не можна порівнювати з УПЦ (МП) чи київським Патріархатом – двома найбільшими Церквами України. Тільки це не „майбутня доля УГКЦ”, це – теперішня реальність конфесійного ландшафту України. Так що **не такі вже й страшні „уніати”, як їх малюють**³¹.

У дослідженому матеріалі **тактика висміювання** реалізується за допомогою апеляції до прецедентних ситуацій у сфері історії. Наприклад, звертанням до епохальної події польоту експедиції США на Місяць 16-24 липня 1969 р. (Apollo 11), що супроводжувався встановленням американського прапора на поверхні супутника Землі, автор висміює стратегії зовнішньої церковної політики Росії, описуючи дії російського дипломата під час зустрічі з Папою Франциском: «Георгіївська стрічка, з огляду на дискусії про її походження, мало в'яжеться з символом перемоги над фашизмом... Повісити цей розпізнавальний знак на Папу – те саме, що **встановити свій прапор на Місяці**»³².

У цитованому фрагменті завдяки введенню прецедентної одиниці «встановити свій прапор на Місяці» автор навіює читачеві розцінити дії російського дипломата як неприйнятне «мічення» територій впливу та геополітичні ігри в міжцерковних відносинах.

Апелюючи до прецедентної ситуації, що склалася довкола Храму Гроба Господнього в Єрусалимі, зокрема до поділу його території між різними християнськими конфесіями та юрисдикціями й почергового звершення богослужінь, автор висміює сучасний стан відносин між церковними юрисдикціями в Україні: «За прикладом храму Господнього в Єрусалимі, в цьому храмі поділили територію і час від часу влаштовують мордобій»³³.

У наведеному фрагменті ситуація претендування різних юрисдикцій на один храм, що часто трапляється в сільській місцевості в Україні, накладається на ситуацію всехристиянського масштабу. У такий спосіб автор навіює читачеві думку про невідповідність християнських ідеалів і територіальних змагань певних церковних юрисдикцій, що дискредитує сучасний стан міжконфесійних відносин в очах аудиторії.

Тактика звинувачення реалізується, окрім уживання негативно маркованої лексики, комунікативним ходом уведення прецедентних одиниць, що переводить контекст висловлювання в іншу когнітивну парадигму. У наступному прикладі експресивна лексика з негативними конотаціями, як-от «накинувся» в розумінні

³¹ М. Крокош, *Екуменічний імператив: Чому УГКЦ не підтримує ні Київського, ані Московського Патріархату*, [в:] <http://www.religion.in.ua/main/analitica/29049-ekumenichnij-imperativ-chomu-ugkc-ne-pidtrimuye-ni-kiyivskogo-ani-moskovskogo-patriarxatu.html> (30.04.2015).

³² Т. Деркач, *Omnes viae...*

³³ А. Бабинський, *Православний собор...*

«сказав» та «брутальна критика» в розумінні «висловив своє незадоволення», підсилюється накладанням когнітивних моделей необ'єктивності радянського газетного дискурсу середини ХХ ст. на промову митрополита Іларіона (Алфеева), голови ВЗЦЗ РПЦ:

Друга людина в РПЦ, яка відає питаннями зовнішньої політики у церковній сфері, митрополит Іларіон Алфеев, став причиною дипломатичного скандалу. На відкритті синоду католицьких єпископів у Римі він вийшов за межі офіційного привітання і накинувся на католицизм із брутальною критикою в дусі **газети „Правда” часів Сталіна**³⁴.

Прецедентне ім'я Й. Сталіна неодноразово вживається у статтях ресурсу «Католицький оглядач» з метою звинувачення спікерів РПЦ у необ'єктивності висвітлення подій, а інколи і з метою створення в читача думки про брехливість і маніпулятивність дискурсу перших осіб РПЦ, який ставиться в один ряд з радянською пропагандою:

Окрім чергового повторення мантр про те, що УГКЦ – основна перепона до діалогу між Москвою і Ватиканом, про те, що уніати розгромили три православні єпархії в Галичині, Алфеев вдався до повторення брехливих штампів **сталінської пропаганди** про співпрацю УГКЦ з фашистами³⁵.

Тактика непрямой образи може реалізуватися введенням прецедентних одиниць, що є формами множини прецедентних імен. Крім того, такі номінативні одиниці часто пишуться з малої літери, хоча за походженням вони, як правило, є прізвищами або іменами. У релігійному міжконфесійному дискурсі останніх років можна навести численні приклади вживання онімів, що походять від імен діячів-терористів (І. Гіркін, М. Толстих, відомий як «Гіві», А. Павлов, відомий як «Моторола»), які діяли на Донбасі та певною мірою були пов'язані з ідеологією, пропагованою РПЦ і патріархом Кирилом зокрема. Наступний текстовий фрагмент є яскравим прикладом дискредитації патріарха Кирила через публічну образу згаданих терористів, які позиціонуються як ледве не такі, що входять до його найближчої свити:

Внаслідок чого, вважають експерти, й стали можливими факти, коли разом із Московським патріархом, чи у супроводі різноманітних „дарів”, в Україну безперешкодно в'їжджали особи, які згодом організовували тут терористичну

³⁴ Ю. Чорноморець, *Жести смирення*, [в:] https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/58406 (04.12.2014).

³⁵ *Черговий постгаванський випадок антиуніатської істерики в РПЦ*, [в:] <http://catholicnews.org.ua/chergoviy-postgavanskiy-ripadok-antiuniatskoyi-isteriki-v-rpc> (12.03.2016).

роботу. Класичним прикладом чого є т. зв. **Гіркін-Стрілок**. А про скількох таких „гіркіних” ми не знаємо?³⁶.

Тактика критики в міжконфесійному просторі релігійних інтернет-ЗМІ часто реалізується через комунікативний хід уведення прецедентних одиниць, що водночас є ідеологічними міфологемами. Під ідеологічними міфологемами розуміємо смислову одиницю політичної ідеології, що має символічний характер і може виражатися вербально за допомогою слова чи словосполучення. Промовистими прикладами ідеологічних міфологем, що побутують і в політичному, і в релігійному дискурсах, є «руський мир», «Кримнаш», «захист християн», «братовбивчий конфлікт». Наприклад, звертання до ідеологеми «руський мир», що набула поширення в політичному дискурсі завдяки висловлюванням президента Росії В. Путіна та патріарха РПЦ Кирила, є засобом реалізації критики когнітивної залежності православних християн УПЦ від Московської патріархії:

Можна проголосити хоч десять автокефалій, але ментально залишитись в „**русском мире**” православ'я, яке є лише українською вишнею в російському соці, ще не є справді самобутнім³⁷;

Експертами було наголошено на важливості для Українського народу Києво-Печерської і Почаївської Лавр як культурно-історичних святинь. А відтак – необхідності застосування державними органами норм чинного законодавства у протидії перетворенню їх на антиукраїнські осередки, центри продукування напруги, концентрації прихильників „**русского міра**”³⁸.

Зазначмо, що ідеологічна міфологема «руський мир» є одним з широко вживаних прецедентних феноменів, до якого звертаються автори сайтів «РІСУ», «Релігія в Україні», «Католицький оглядач» з метою критики УПЦ МП та РПЦ. Зокрема, читачеві послідовно навіюється, що «РПЦ є інструментом побудови руського миру»³⁹, «джерелом і натхненником ідеї руського миру»⁴⁰, що головним завданням РПЦ у геополітичних інтересах Росії є «збирання руського миру»⁴¹, що

³⁶ О. Саган, *Православ'я в Україні і національна безпека*, [в:] <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26321-pravoslavya-v-ukrayini-i-nacionalno-bezpeka.html> (11.07.2014). Ігор Гіркін, псевдонім: Ігор Стрелков – громадянин Російської Федерації, міністр оборони сепаратистської ДНР, звинувачений прокуратурою України у терористичній діяльності.

³⁷ А. Бабинський, *Православний собор...*

³⁸ Там само.

³⁹ Г. Терещук, *РПЦ як співучасник злочину має віддати те, що нечесно забрала*, [в:] <http://catholicnews.org.ua/rpc-yak-spiuvchasnik-zlochynu-maie-viddati-te-shcho-nechesno-zabrala-yurist> (10.03.2016).

⁴⁰ О.-Д. Вільчинський, *Гаванська декларація (Частина II)*, [в:] <http://catholicnews.org.ua/gavanska-deklaraciya-chastina-ii> (18.02.2016).

⁴¹ Митрополит Олександр (Драбинко), *Українське православ'я: шлях до відновлення церковної єдності*, [в:] <https://www.religion.in.ua/main/analitica/33367-ukrayinske-pravoslavya-shlyah-do-vidnovlennya-cerkovnoyi-yednosti.html> (01.07.2016).

УПЦ – це «ідейний загін русміру»⁴², а «Митрополит Алфеев – один з архітекторів ідеї руського миру»⁴³. Свідоме порушення авторами публікацій правил української мови при використанні прецедентної одиниці «руський мир» має на меті нав'язати читачам зневагу до змісту цієї ідеологеми (пор. «русмір», «русскій мір», «руській мір», «русский мир»)»⁴⁴.

Деструктивна та дестабілізуюча політика Російської Федерації на Близькому Сході маскується в медійному дискурсі за релігійним гаслом «захист християн», а порушення територіальної цілісності України через військове втручання – за міфологемами «междоусобная брань», «братовбивчий конфлікт». Уживання цих прецедентних висловлювань в українськомовній релігійній аналітиці завжди негативно марковане й часто підпорядковане тактиці критики. Наприклад, уведення прецедентного висловлювання «братовбивчий конфлікт» чи «междоусобная брань» на позначення військових дій на Сході України в 2014-2016 рр. служить засобом критики і Патріарха Кирила, і Папи Франциска, і всіх, хто використовує їх для позначення військової агресії Росії:

Хоч там немає улюблених слів Патріарха Кирила про „**братовбивчий**” чи „**громадянський**” конфлікт, а йдеться про конфлікт на території України з невідомими учасниками. Проте для українців цей абзац топить увесь документ. Оскільки вони не розв'язували війни на своїй території, не окупували частину чужої держави»⁴⁵.

Проте навіть володіючи належною інформацією на час згаданої публічної аудієнції у Ватикані, Папа з подачі своїх радників називає кровопролиття на Донбасі „**братовбивчим**”, наче повторюючи цим цілковито невірною версію Москви про „**громадянську війну в Україні**»⁴⁶.

Але й зараз, коли минуло два роки протистояння України імперській агресії, наша Церква, на жаль, досі остаточно та однозначно не визначилась. Суспільство чекає від нас чіткого та однозначного засудження новітньої імперіалістичної політики та збройної агресії Росії. А ми, абсолютизуючи один з моментів протистояння, говоримо про те, що в Україні триває „**громадянська війна**” („**междоусобная брань**”)»⁴⁷.

⁴² Г. Христокін, *Перспективи УПЦ*, [в:] <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/26538-perspektivi-upc.html> (04.08.2014).

⁴³ О.-Д. Вільчинський, *Гаванська декларація*, [в:] <http://catholicnews.org.ua/gavanska-deklaraciya> (16.02.2016).

⁴⁴ О.В. Левко, *Маніпулятивні прийоми в українському релігійному медіадискурсі*, „Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика” 2017, № 35, с. 50-51; О. Левко, *Прецедентні одиниці...*, с. 113.

⁴⁵ А. Бабинський, *Крізь кубинський дим...*

⁴⁶ М. Маринівич, *Коли дипломатія переважає над засадами віри*, [в:] https://risu.ua/koli-diplomatija-perevazhae-nad-zasadami-viri_n72939 (10.02.2015).

⁴⁷ Митрополит Олександр (Драбинко), *Українське православ'я...*

Уведення прецедентного висловлювання «захист християн», будучи засобом реалізації тактики критики, викриває оманливість релігійної причини втручання Росії у справи Сирії: «Знову ж таки християнам Близького Сходу йдеться про мир і спокій. І вони не надто переймаються реальними інтересами Кремля. А там добре знають, як їх замаскувати під „захист християн”»⁴⁸.

Прикладом реалізації **тактики моделювання іронії** є апеляція до загальновідомої математичної закономірності, що є прецедентним висловлюванням, у зв'язку з оцінкою зустрічі Папи Римського Франциска та патріарха РПЦ Кирила (Гундяєва) в інтерв'ю з патріархом УГКЦ Святославом (Шевчуком). Останній іронізує з приводу різних інтенцій очільників двох Церков під час зустрічі на Кубі 12 лютого 2016 р. і підписання ними Гаванської декларації та в такий спосіб дискредитує щирість намірів патріарха Кирила:

Патріарх Московський одразу дав відчутти, що йому про жодного Духа, чи богослов'я, чи справді релігійні речі не йдеться. Суто політика. Ніякої спільної молитви, підкреслено офіційні фрази про „долю світу” та аеропорт як нейтральне, тобто нецерковне, середовище. Таке враження, що вони перебували у двох паралельних світах. Чи ці паралельні дійсності перетнулися під час цієї зустрічі? Не знаю, але математика вчить, що **паралельні прямі не перетинаються**⁴⁹.

Тактика приниження через порівняння реалізується завдяки апеляції до прецедентних феноменів, які радше викликають негативні емоції в читача, що сприяє формуванню в нього негативного ставлення до об'єкта авторської критики. Наприклад, в одній з аналітичних статей інформаційного порталу «РІСУ» критика тенденцій сучасного православ'я до національних автокефалій як процесу, що суперечить принципу вселенської єдності християнства, підсилюється апеляцією до прецедентного висловлювання Беніто Муссоліні. Автор очікує від читача солідаризації з ним щодо несхвалення принципу автокефальності церков як однієї з передумов невирішеності «українського питання», дискредитуючи цю ідею в очах читача згадкою очільника італійського фашизму й перенесенням його націоналістичного гасла на ситуацію довкола взаємовідносин Московської патріархії та українського православ'я:

Структура сучасного православ'я нагадує націоналістичне гасло **Беніто Муссоліні: „Все в державі, нічого поза державою, нічого проти держави”**. В перекладі на церковну мову це значить: все повинно вирішуватись в рамках автокефальної Церкви, не може бути ніякого зовнішнього авторитету поза автокефальною Церквою, все, що є проти автокефальної Церкви, відкидається. В цьому душі

⁴⁸ А. Бабинський, *Крізь кубинський дим...*

⁴⁹ І. Яців, «Зустріч, яка не відбулася?» – *Блаженніший Святослав*, [в:] <http://catholicnews.org.ua/zustrich-yaka-ne-vidbulasya-blazhennishiy-svyatoslav> (13.02.2016).

Московська Патріархія наголошує, що „українське питання” – це виключно її внутрішня справа і не може бути вирішене зовнішнім втручанням⁵⁰.

Також поширеним є конструювання негативного образу УПЦ у текстах інших конфесій України, зокрема у статтях «Католицького оглядача», шляхом апеляції до прецедентного імені Й. Сталіна: «УПЦ МП тільки підтвердила в черговий раз, що вона є сумним пережитком тоталітарного **сталінського** минулого в Україні»⁵¹.

Тактика приниження через порівняння реалізується також шляхом апеляції до історичних постатей з метою оцінки діяльності особи, про яку йдеться в тексті. Таке порівняння має в собі маніпулятивний потенціал, адже воно засновується лише на певній спільній ознаці обох постатей, проте водночас відбувається накладання стереотипної оцінки історичної постаті на об'єкт порівняння. Наприклад, номінація патріарха Кирила Петром Першим носить амбівалентний характер з огляду на неоднозначність постаті останнього, який, з одного боку, був реформатором Росії, а з іншого – завдав значної шкоди православ'ю, відмінивши патріаршество. Тому згадування прецедентного імені Петра Першого на позначення патріарха РПЦ імпліцитно має на меті принизити останнього внаслідок численних емоційних конотацій, пов'язаних з російським царем. Зарахування патріарха до найближчих прибічників Володимира Путіна, згадка якого в тексті відбувається шляхом апеляції до прецедентного імені очільника італійського фашизму Беніто Муссоліні (1883-1945), відверто принижує російського першоієрарха внаслідок негативно маркованого образу італійського дуче:

Вселенський патріарх Варфоломій хоче увійти в підручники історії як реформатор православ'я. Патріарх Кирило теж хоче стати **церковним Петром Першим**, провівши вселенський собор після тисячолітньої перерви. Але Константинопольському патріарху слід замислитись: а чи буде це позитивною сторінкою історії – увійти в неї разом із найближчим соратником „**російського муссоліні**” Путіна?⁵².

Отже, у релігійному медіадискурсі апеляція до емоційно маркованих прецедентних феноменів підпорядковується інтенціям автора вплинути на думку читача стосовно гострих питань міжцерковних відносин і сформуванню вигідне для адресанта дискурсу ставлення до представників певних конфесій чи церковних юрисдикцій. Відтак прецедентні одиниці посідають важливе місце

⁵⁰ А. Бабинський, *Православний собор...*

⁵¹ В річницю Львівського псевдособору УПЦ МП заявила про себе, як про пережиток сталінського тоталітаризму, [в:] <http://catholicnews.org.ua/v-richnicyu-lvivskogo-psevodosoboru-upc-mp-zayavila-pro-sebe-yak-pro-perezhitok-stalinskogo> (12.03.2016).

⁵² Г. Христокін, *Перспективи УПЦ...*

в здійсненні мовленнєвого впливу на аудиторію, зокрема вербальної агресії в межах комунікативної стратегії дискредитації. Уживання прецедентних одиниць у сукупності з іншими мовленнєвими діями часто спрямоване на підірив довіри до учасників міжконфесійної комунікації, зниження їх авторитету в очах аудиторії і формування негативного уявлення про них.

У релігійних інтернет-ЗМІ прецедентні одиниці можуть уживатися як засіб реалізації комунікативної стратегії дискредитації в межах таких мовленнєвих тактик: знущання, висміювання, звинувачення, непряма образа, критика, іронія, приниження через порівняння. Комунікативний хід уведення прецедентних одиниць у межах зазначених мовленнєвих тактик у релігійному медіадискурсі застосовується з метою підірвати авторитет представників інших конфесій чи юрисдикцій через співвіднесення їх учинків та слів з негативно маркованими прецедентними іменами, висловлюваннями, текстами та ситуаціями. Значний потенціал для реалізації комунікативної стратегії дискредитації мають прецедентні одиниці, що зазнають структурних трансформацій у тексті. Перспективи цього дослідження вбачаються у визначенні функцій прецедентних одиниць у релігійному медіадискурсі в межах інших комунікативних стратегій і тактик, а також особливостей їх сприйняття учасниками дискурсу.

References

- Adzinova A.A., *Yavleniye pretsedentnosti v zaglaviyakh kreolizovannykh tekstov (na materiale yazyka glyantsevyykh zhurnalov)*. Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk 10.02.01 – russkiy yazyk, Maykop 2007.
- Arutyunova N.D., *Diskurs*, [v:] V.N. Yartseva (red.), *Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'*, Moskva 1990.
- Bagayeva D.V., Gudkov D.B., Zakharenko I.V., Krasnykh V.V., *Nekotoryye osobennosti funktsionirovaniya pretsedentnykh vyskazyvaniy*, „Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 9: Filologiya” 1997, № 4.
- Bart R., *Izbrannyye raboty. Semiotika. Poetika*, sost., obshch. red. i vstup. st. G.K. Kosikova, Moskva 1989.
- Berestova A.A., *Religiyna pretsedentnist' u movi ukrayins'koyi prozy kintsya XX – pochatku XXI stolittya*. Disertatsiya na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata filologichnikh nauk: 10.02.01, Kharkiv 2016.
- Bobyreva E.V., *Pretsedentnyye vyskazyvaniya religioznogo diskursa*, „Izvestiya VGPU” 2007, № 2.
- Bohdanova I.V., *Suhestyvnyy potentsial pretsedentnykh odynyts' v ukrayins'komu mediyonomu dyskursi pochatku XXI st.*, Vinnytsya 2016.
- Borshch M., *Pretsedentni fenomeni v tekstakh elektronnykh ZMI*, „Filolohichni studiyi” 2016, vyp. 7.
- Boyarskikh O.S., *Pretsedentnoye vyskazyvaniye v gazetnom tekste: osobennosti chitatel'skogo vospriyatiya*, „Politicheskaya lingvistika” 2007, № 21.
- Boyarskikh O.S., *Pretsedentnyye fenomeni so sferoy-istochnikom „Literatura” v diskurse rossiyskikh pechatnykh SMI (2004-2007 gg.)*. Dissertatsiya na soiskaniye stepeni kandidata filologicheskikh nauk: 10.02.01 – russkiy yazyk, Nizhniy Tagil 2008.

- Bykova L.V., Eliseyeva S.V., *Pretsedentnyye fenomeny, voskhodyashchiye k nemetskoj i frantsuzskoj kul'ture, v sovremennoj rossijskoj presse*, „Vestnik Yuzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Lingvistika” 2009, № 25 (158).
- Bykova L.V., *Sfery-istochniki pretsedentnykh fenomenov, svyazannykh s nemetskoj kul'turoj, v rossijskikh SMI*, „Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena” 2009, № 101.
- Cherhovyy posthavans'kyu pryypadok antyuniats'koyi isteryky v RPTs*, [v:] <http://catholicnews.org.ua/chergoviy-postgavanskiy-pripadok-antiuniatskoyi-isteriki-v-rpc>.
- Chornomorets' Yu., *Zhesty smyrennya*, [v:] https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/58406.
- Chornovol-Tkachenko R.S., *Pretsedentnyy tekst yak pidgruntya intertekstual'nosti*, Kharkiv 2008.
- Derkach T., *Omnnes viae Romam ducunt*, [v:] https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought_authors_columns/tderkach_column/63332.
- Dzera O., *Bibliyna intertekstual'nist' i pereklad: anhlo-ukrayins'kyi kontekst*, L'viv 2017.
- Egorova E.N., *Rechevaya agressiya i strategiya diskreditatsii (na primere analiza gazetnykh publikatsiy)*, „Yazyk i tekst” 2015, № 2 (3).
- Gudkov D.B., *Pretsedentnyye imena i paradigma sotsial'nogo povedeniya*, [v:] *Lingvisticheskiye i lingvodidakticheskiye problemy kommunikatsii*, Moskva 1996.
- Hart C., *Argumentation meets adapted cognition: manipulation in media discourse on immigration*, „Journal of Pragmatics” 2013, № 59 (B).
- Il'chenko O.A., *Intertekstual'nist' i pretsedentnist' v ukrayinomovnykh ZMI pochatku XXI st. (na materialy metaforychnykh slovospoluchen')*, „Linhvistychni doslidzhennya” 2013, vyp. 35.
- Issers O.S., *Kommunikativnyye strategii i taktiki russkoy rechi*, Moskva 2003.
- Issers O.S., *Pasha-"Mercedes" ili rechevaya strategiya diskreditatsii*, „Vestnik Omskogo universiteta” 1997, № 2, [v:] <http://www.omsu.omskreg.ru/vestnik/articles/y1997-i2/a051/article.html>.
- Karaulov Yu.N., *Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost'*, Moskva 1987.
- Karyakin A.V., *Strategiya diskreditatsii kak sposob realizatsii rechevoy agressii*, „Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2: Yazykoznanie” 2009, № 2.
- Khabekirova Z.S., *Strategiya diskreditatsii i priyemy eye realizatsii v politicheskom diskurse demokraticheskoy oppozitsii*, „Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2: Filologiya i iskusstvovedeniye” 2011, № 2, [v:] <http://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-diskreditatsii-i-priemy-ee-realizatsii-v-politicheskom-diskurse-demokraticheskoy-oppozitsii>.
- Khrystokin H., *Perspektyvy UPTs*, [v:] <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/26538-perspektivi-upc.html>.
- Kondratenko N.V., *Pretsedentni komponenty v zaholovkakh publitsystychnykh tekstiv (na materialy hazetnykh statey)*, „Mova i kul'tura” 2004, vyp. 7 (IV/1).
- Kosarev M.I., *Pretsedentnyye fenomeny so sferoy-istochnikom „Kino” v pechatnykh SMI Germanii*, „Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 1: Voprosy obrazovaniya, nauki i kul'tury” 2007, № 50 (21).
- Kosmeda T., Khaliman O., *Yavyshche pretsedentnosti v aspekti hramatyky otsinky (na prykladi analizu hramatychnoho znachennya mynuloho chasu)*, „Linhvistychni studiyi” 2013, vyp. 26.

- Kostomarov V.G., Burvikova N.D., *Kak teksty stanoviyatsya pretsedentnymi*, „Russkiy yazyk za rubezhom” 1994, № 1.
- Krasnykh V.V., *Sistema pretsedentnykh fenomenov v kontekste sovremennykh issledovaniy*, [v:] *Yazyk, soznaniye, kommunikatsiya*, Moskva 1997.
- Kristeva J., *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman*, „Critique” 1967, № 23 (239).
- Krokosh M., *Ekumenichnyy imperativ: Chomu UHKTs ne pidtrymuye ni Kyyvskoho, ani Moskovskoho Patriarkhatu*, [v:] <http://www.religion.in.ua/main/analitica/29049-ekumenichnij-imperativ-chomu-ugkc-ne-pidtrimuye-ni-kiyvskogo-ani-moskovskogo-patriarkhatu.html>.
- Krut'ko T.V., *Pretsedentni fenomeny u tekstakh anhlomovnoyi reklamy (na materialy banerovoyi reklamy)*, „Linhvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspektyvy” 2011, № 5.
- Kryachkova A.P., *Realizatsiya strategii diskreditatsii opponenta v politicheskoy diskursi Germanii*, „Vestnik MGIMO-Universiteta” 2015, № 3 (42).
- Levchenko O.A., *Intertekstual'nist' ukrayinskoho internet-dyskursu porevolutsiynoho periodu*, [v:] *Lyudyna. Komp'yuter. Kommunikatsiya*, L'viv 2015.
- Levko O.V., *Manipulyatyvni pryomy v ukrayinskomy relihiynomu mediadyskursi*, „Aktual'ni problemy ukrayinskoyi linhvistyky: teoriya i praktyka” 2017, № 35.
- Levko O., *Pretsedentni odynytsi yak zasoby manipulyatsiyi v ukrayinskomy relihiynomu mediadyskursi: psikholinhvistychnyy vymir*, „Psycholinguistics” 2020, № 28 (2).
- Lyashko O.V., *Stylistychnyy aspekt pretsedentnykh fenomeniv u pravoslavniy propovidi*, „Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya” 2018, 33 (1).
- Maillat D., Oswald S., *Biases and constraints in communication: Argumentation, persuasion and manipulation*, „Journal of Pragmatics” 2013, 59 (B).
- Maillat D., Oswald S., *Constraining context: A pragmatic account of cognitive manipulation*, [in:] C. Hart (ed.), *Critical discourse studies in context and cognition*, Amsterdam 2001.
- Marynovych M., *Koly dyplomatiya perevazhaye nad zasadamy viry*, [v:] https://risu.ua/koli-diplomatiya-perevazhaye-nad-zasadami-viri_n72939.
- Menz F., *Manipulation strategies in newspapers: a program for critical linguistics*, [in:] R. Wodak (ed.), *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*, Amsterdam, Philadelphia 1989.
- Mytropolyt Oleksandr (Drabynko), *Ukrayins'ke pravoslav'ya: shlyakh do vidnovlennya tserkovnoyi yednosti*, [v:] <https://www.religion.in.ua/main/analitica/33367-ukrayinske-pravoslavya-shlyakh-do-vidnovlennya-cerkovnoyi-yednosti.html>.
- Naidiuk O.V., *Semantychni ta funktsionalni osoblyvosti pretsedentnykh fenomeniv u nimetskomovnomu dyskursi. Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata filolohichnykh nauk za spetsial'nisty 10.02.04*, Kyiv 2009.
- Nemirova N.V., *Pretsedentnost' i intertekstual'nost' politicheskogo diskursa*, „Lingvistika: byulleten' Ural'skogo lingvisticheskogo obshchestva” 2003, № 11.
- O'Keeffe A., *Media and Discourse Analysis*, [in:] J. Gee, M. Handford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, London 2011.
- Parenti M., *Methods of media manipulation*, [in:] C. Jensen, *20 years of Censored News*, New York 1997.
- Petrenko A.S., *Frazeolohichni pretsedentni fenomeny u suchasnykh hazetnykh zaholovkakh yak zasoby vyyavleniya movno-kul'turnoho kodu natsiyi*, „Mova i kul'tura” 2019, vyp. 22 (III).

- Petrenko A.S., *Istoriya yak sfera-dzherelo pretsedentnykh fenomeniv u movi ukrayins'kykh ZMK*, [v:] *Ucrainica VIII. Současna Ukrajiniistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*, Olomouc 2020.
- Piddubna N.V., *Teoriya teolinhvistyky: fenomen bibliynosti v ukrayins'kiy linhvokul'turi ta omovlennya relihiynoyi kartyny svitu (analiz dyskursyvnoyi praktyky XIX st.)*, Kharkiv 2019.
- Piddubna N., *Pretsedentni onimy yak interdyskursyvnyy element suchasnoyi ukrayins'koyi propovidi*, „Volyn' filolohichna: tekst i kontekst” 2013, vyp. 15.
- Piddubna N., *Pretsedentni relihiyni imena v ego-tekstakh Tarasa Shevchenka*, „Linhvostylistychni studiyi” 2017, vyp. 6.
- Piegay-Gros N., *Vvedeniye v teoriyu intertekstual'nosti*, per. s fr. G.K. Kosikova, V.Yu. Lukasik, B.P. Narumova, Moskva 2008.
- Postnova T.E., *Pretsedentnyye teksty v pechatnoy reklame*, „Vestnik MGU” 2001, № 2.
- Reisigl M., Wodak R., *Discourse and discrimination: Rhetorics of racism and Antisemitism*, London 2001.
- Riabinina O.K., *Intertekstualnist u dyskursi suchasnoi ukrainskoi presy: linhvistychnyi aspekt: dys ... kand. filol. nauk*, Kharkiv 2007.
- Riffaterre M., *La trace de l'intertexte*, „La Pensée: Revue du rationalisme moderne” 1980, № 215.
- Romanchenko Yu.V., *Pretsedentnost v nemetskoiazychnom religioznom diskurse (na materiale tipa teksta „kalendar veruiushchego” („Andachtsbuch”))*, „Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Serii: Lingvistika” 2008, № 3.
- Sahan O., *Pravoslav'ya v Ukrayini i natsional'na bezpeka*, [v:] <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26321-pravoslavyya-v-ukrayini-i-nacionalno-bezpeka.html>.
- Sakharuk I.V., *Manipuliatyvna funktsiia pretsedentnykh fenomeniv u tekstakh ukrainskykh drukovanykh ZMI*, „Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky” 2013, № 7 (260).
- Sakharuk I.V., *Pretsedentni odynytsi yak zasib realizatsii suhestii v ukrainskomu mediinomu dyskursi*, „Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu” 2015, № 13.
- Sakharuk I.V., *Sfery-dzherela pretsedentnosti v tekstakh ukrayins'kykh drukovanykh ZMI*, „Linhvistychni studiyi” 2012, vyp. 25.
- Sakharuk I.V., *Status of Precedent Units in the System of Intertextual Means of Contemporary Ukrainian Media Discourse*, „Jazykovedný Časopis” 2015, № 66 (2).
- Sakharuk I., *Functions of Precedent Phenomena in Ukrainian Printed Media Texts*, „Linhvokompiuterni doslidzhennia” 2012, № 5.
- Sakharuk I., *Typolohiia pretsedentnykh fenomeniv u suchasnomu ukrainskomu dyskursi*, „Linhvistychni studii” 2011, vyp. 23.
- Samigulina F.G., *Spetsifika funkcionirovaniya modifitsirovannykh pretsedentnykh vyskazyvaniy v sovremennom reklamnom diskurse*, [v:] *Slavyanskiye yazyki i sovremennyye sredstva massovoy kommunikatsii*, Moskva 2009.
- Selivanova O.O., *Linhvistychna entsyklopediya*, Poltava 2010.
- Selivanova O.O., *Pretsedentna motyvatsiia nominatyvnykh odynyts (na materiali ukrainskoi movy)*, [v:] Filolohichni studii, Kharkiv 2009.
- Shibayev M.V., *Manipulyativnoye ispol'zovaniye pretsedentnykh tekstov v religioznom diskurse*, „Vestnik KGPU im. V.P. Astaf'yeva” 2013, № 3.

- Sudus Yu., *Movlennievi taktyky realizatsii stratehii dyskredyatsii v dyskursi dyplomativ USA*, „East European Journal of Psycholinguistics”, № 5 (1).
- Sun'ko N.O., *Intertekstual'nist' ta pretседentnist' yak reprezentanty publitsystychnoho dyskursu (na materialy zaholovkiv anhlomovnykh statey)*, „Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky” 2011, vyp. 58.
- Synytsya A.S., *Do pytannya rozrznennya intertekstual'nosti ta pretседentnosti*, [v:] *Ucrainica VIII. Současna Ukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury*, Olomouc 2018.
- Sytar H.V., *Syntaksychni frazeolohizmy i pretседentni fenomeny: zony peretynu*, „Linhvistychni studiyi” 2006, vyp. 31.
- Syzonov D., *Frazeolohichni innovatsiyi ukrayins'koyi movy v medialinhvistychnomu vysvitleni*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 2018, № 63 (2).
- Tereshchuk H., *RPTs yak spivuchasnyk zlochynu maye viddaty te, shcho nechesno zabrala*, [v:] <http://catholicnews.org.ua/rpc-yak-spivuchasnik-zlochynu-maie-viddati-te-shcho-nechesno-zabrala-yurist>.
- Van Dijk T.A., *Discourse and manipulation*, „Discourse & Society” 2006, № 17 (3).
- Van Dijk T.A., *Discourse, Power and Access*, [in:] *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, London 1996.
- Van Dijk T.A., *How Globo media manipulated the impeachment of Brazilian President Dilma Rousseff*, „Discourse & Communication” 2017, № 11 (2).
- Van Dijk T.A., *Ideology: A Multidisciplinary Approach*, London 1998.
- Velykoroda Yu.M., *Manipulatyvna funktsiia pretседentnykh fenomeniv v amerykanskomu media dyskursi (na materialy statei iz zhurnaliv „Time” ta „Newsweek”)*, „Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”. Seriya: Filolohichna” 2010, № 16.
- Vil'chyns'kyy O.-D., *Havans'ka deklaratsiya*, [v:] <http://catholicnews.org.ua/gavanska-deklaraciya>.
- Vil'chyns'kyy O.-D., *Havans'ka deklaratsiya (Chastyna II)*, [v:] <http://catholicnews.org.ua/gavanska-deklaraciya-chastina-ii>.
- Vorontsova O.A., Zaytseva A.B., *Pretседentnyye imena v rossiyskoy i amerikanskoy pechati*, „Izvestiya Ural'skogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya 1: Problemy obrazovaniya, nauki i kul'tury” 2006, № 45 (20).
- Yatsiv I., *„Zustrich, yaka ne vidbulasya?” – Blazhennishyy Svyatoslav*, [v:] <http://catholicnews.org.ua/zustrich-yaka-ne-vidbulasya-blazhennishiy-svyatoslav>.
- Zakharenko I.V., Krasnykh V.V., Gudkov D.B., Bagayeva D.V., *Pretседentnoye vyskazyvaniye i pretседentnoye imya kak simvol'y pretседentnykh fenomenov*, [v:] *Yazyk, soznaniye, kommunikatsiya*, Moskva 1997.
- Zakharenko I.V., *Pretседentnyye vyskazyvaniya i ikh funktsionirovaniye v tekste*, [v:] *Lingvo-kognitivnyye problemy mezhkul'turnoy kommunikatsii*, Moskva 1997.
- Zyryanova I.P., *Pragmaticheskyy potentsial pretседentnykh fenomenov v zagolovkakh britanskoy pressy*, „Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 1: Voprosy obrazovaniya, nauki i kul'tury” 2010, № 1 (71).

ПРО АВТОРА

Олександр Вадимович Левко [Oleksandr Levko] – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Taras Shevchenko National University of Kyiv]. **Основні публікації:** *Хрестоматія грецької патристики I-VIII ст. (оригінальні тексти з коментарями)*, Київ 2015; *The word tapeinos in the New Testament and its rendition in Ukrainian translations*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 2018, № 63 (2), р. 283-295; *Трактат свт. Кипріяна Карфагенського „Про єдність Вселенської Церкви”*, «Труди Київської Духовної Академії» 2018, № 28, с. 126-155; *Shaping of the axiological status of Tomos in Ukrainian religious media discourse in the light of cognitive linguistics and rhetoric*, «Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика» 2018, № 37, с. 89-105; *Прецедентні одиниці як засоби маніпуляції в українському релігійному медіадискурсі: психолінгвістичний вимір*, „Psycholinguistics” 2020, № 28 (2), с. 99-127.

ORCID: 0000-0002-1259-0410

Email: o.levko@knu.ua